

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Шульга Н. М.

Аудит у зарубіжних країнах

Конспект лекцій

Укладач

к.е.н., доцент Шульга Н. М.

Відповідальний за випуск

зав. кафедрою контролю і аудиту

к.е.н., проф. Дікань Л.В.

Харків, ХНЕУ, 2008

Рецензент – канд. екон. наук, доцент кафедри економічного аналізу Харківського національного економічного університету *Петряєва З. Ф.*

Затверджено на засіданні кафедри контролю і аудиту.
Протокол 5 від 18.12.2007р.

Аудит у зарубіжних країнах. Конспект лекцій для студентів
напряму підготовки «Міжнародна економіка» усіх форм навчання / Укл.
Шульга Н. М. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2008. – 44 с. (Укр. мов.)

Розглянуто особливості організації аудиторської діяльності в окремих зарубіжних країнах. Висвітлено поняття аудиторського ризику та наведено методику його визначення. Сформульовано вимоги до складання робочих документів аудитора у зарубіжній практиці. Визначено напрями аудиту за кожним специфічним циклом ділової активності підприємств.

Рекомендовано для студентів, аспірантів та викладачів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів, фахівців у галузі аудиту.

© Харківський державний
Національний університет,
2008
© Шульга Н.М.
2008

ВСТУП

Досвід країн з ринковою економікою показує, що аудит належить до інститутів громадянського суспільства, покликаних сприяти прогресу економіко-правових відносин та демократизації суспільної сфери.

Аудит як своєрідний вид контрольно-господарської діяльності у світовій економічній сфері сформувався багато років тому. Його поява обумовлена передачею власниками підприємств функцій управління підприємствами найманим спеціалістам. З плином часу почали зароджуватися акціонерні товариства, інші організаційні формування з колективною формою власності. У їх засновників і керівників, виходячи з фінансово-економічних інтересів, виникла потреба зовнішньої об'єктивної оцінки звітності стосовно стану господарювання як результату діяльності керівників, правління компанії тощо.

Із розвитком й ускладненням суспільно-виробничих відносин, системи управління виробництвом і підприємствами в цілому виникла потреба у фахівцях, що могли б кваліфіковано дати оцінку фінансово-господарської діяльності колективів підприємств. Тому аудитор почав займати усе більш вагоме місце у системі контролю, виконуючи функції незалежної зовнішньої для підприємства-клієнта перевірки.

Предметом навчальної дисципліни «Аудит у зарубіжних країнах» є організація аудиторської діяльності у зарубіжних країнах.

Мета навчальної дисципліни – надати студентам необхідних теоретичних знань та практичних навичок з аудиту у зарубіжних країнах, ознайомити їх з діяльністю міжнародних аудиторських фірм.

Завданням дисципліни є засвоєння студентами теоретичних основ аудиту у зарубіжних країнах; вивчення сучасних методів та спеціальних прийомів перевірки окремих специфічних циклів ділової активності підприємств.

До вивчення даної дисципліни студент приступає набувши певних знань, навичок та вмій з інших галузей науки. Перш за все це стосується дисциплін загальноекономічного циклу. Крім того, потрібні досконалі знання зі спеціальних дисциплін: бухгалтерського обліку у зарубіжних країнах, аналізу господарської діяльності, оподаткування,

різних галузей права, валютного законодавства.

МОДУЛЬ 1 СУТЬ ТА ПРЕДМЕТ АУДИТУ, ЙОГО ВИДИ

Тема 1. Суть та предмет аудиту, його види

Основні питання:

- 1.1. Суть та значення аудиту, його виникнення та розвиток.*
- 1.2. Мета і завдання аудиту.*
- 1.3. Види аудиту та їх особливості.*
- 1.4. Предмет і об'єкти аудиту.*

1.1. Суть та значення аудиту, його виникнення та розвиток

Термін «аудит» у сучасному найбільш поширеному тлумаченні означає перевірку і підтвердження незалежним професіоналом (аудитором) фінансової (бухгалтерської) звітності щодо її достовірності, повноти та законності.

Вважається, що аудит в сучасному розумінні почав формуватися у середині XIX ст. в Англії у зв'язку з могутнім розвитком ринкових відносин і відокремлення права власності на капітал від фактичного розпорядження їм. Становлення ринкової економіки супроводжувалося масовим банкрутством компаній, часто спричиненим не об'єктивними економічними причинами, а несумлінністю і зловживаннями керівників компаніями. Розореним акціонерам був необхідний захист, потенційним інвесторам та існуючим акціонерам – достовірна інформація про стан справ в компаніях. У середині XIX ст. група провідних бухгалтерів створила в Шотландії професійне об'єднання, метою діяльності якого була перевірка будь-яких наданих йому бухгалтерських звітів. Основними характеристиками аудитора були його бездоганна порядність, чесність і незалежність. Завдання аудиту полягало в детальній перевірці фінансово-господарської діяльності та правильності рахунків бухгалтерського обліку компаній. У результатах аудиторської діяльності головним чином були зацікавлені власники, які могли втратити капітал не тільки через об'єктивні економічні причини, але і через несумлінність керівників.

Умовно можна виділити **п'ять періодів становлення аудиту:**

1) у 1844 р. в Англії опубліковано ряд законів, що передбачали перевірку незалежними бухгалтерами бухгалтерських рахунків і звітів перед акціонерами, потім були прийняті закони про обов'язковий аудит і в інших країнах, наприклад у Франції – в 1867 р., у США – в 1937 р.;

2) (1850 – 1905). Спочатку завдання аудиторів мало відрізнялися від завдань ревізії – контроль ефективності діяльності підприємства, виявлення помилок. З розвитком фондового ринку, формуванням професії «бухгалтер» виникла професія «аудитор». США виступили центром формування трансатлантичних аудиторських фірм, що згодом увійшли до «великої четвірки»;

3) (1905 – 1933) характеризується масовим створенням гігантських концернів, повним розривом інтересів власників і найманих робітників – керівників, виникненням бухгалтерської науки і зміною методології аудиту. Акцент був зроблений не на дослідження помилок, а на ефективність внутрішнього контролю, застосування статистичних вибірок;

4) (1933 – 1940) характеризується посиленням вимог до якості аудиту, посиленням впливу Нью-йоркської біржі та її вимог обов'язковості аудиту звітності. З'явився метод «тестування» в аудиті, що дозволяє виявляти навмисні помилки в обліку;

5) (1940 – по теперішній час) почався з Другої світової війни і продовжується за єдиними професійними стандартами [3].

Під **постулатом аудиту** розуміється певне положення, припущення, твердження, яке приймається без доказів і використовується для побудови системи стандартів і норм (правил, інструкцій), що регулюють сферу аудиторської діяльності.

Найвідоміші постулати, покладені в основу розвитку теорії аудиту, сформулювали Р.К. Мауц і Х.А. Шараф 1961 р. у книзі "Філософія аудиту". Це:

- 1) фінансова звітність і фінансові дані можуть бути перевірені;
- 2) конфлікт аудитора і адміністрації не є неминучий;
- 3) фінансова звітність та інша інформація, що підлягає перевірці, не містить обумовлених таємною змовою або інших незвичних перекручень;

4) задовільна система внутрішнього контролю унеможливорює виникнення невідповідностей (порушень правил роботи);

5) постійне дотримання стандартів дає змогу мати об'єктивну картину про фінансовий стан і результати господарської діяльності;

6) те, що було справедливим для підприємства в минулому, буде справедливим і у майбутньому, якщо немає доказів протилежного;

7) якщо перевірка фінансової інформації виконується з метою висловлення незалежної думки, то діяльність аудитора регламентується тільки його повноваженнями;

8) професійний статус незалежного аудитора адекватний його професійним зобов'язанням.

Зауважуючи певні зміни в методології і організації аудиту, відомий американський професор Дж. Робертсон в 1990 р. дещо по-іншому сформулював постулати аудиту:

1) фінансові звіти та інформацію можна верифікувати;

2) завжди існує ймовірність зіткнення інтересів аудитора і керівників підприємства, що перевіряється;

3) задовільна структура внутрішнього контролю зменшує ймовірність порушень і помилок;

4) послідовне дотримання загальноприйнятих стандартів бухгалтерського обліку призводить до точного відображення фінансового стану і результатів операцій;

5) якщо відсутні чіткі докази протилежного, то інформація, правильна для підприємства, що перевіряється, у минулому, буде правильною і в майбутньому;

6) перевіряючи фінансову інформацію з метою скласти незалежний висновок про неї, аудитор діє тільки як аудитор;

7) професійний статус незалежного аудитора накладає на нього відповідні зобов'язання [9].

Перший постулат Мауца і Шарафа (або перший постулат Робертсона) вказує на об'єктивну можливість перевірки (верифікації) інформації, на основі якої складено фінансову звітність. Перевірка звітності не означає, що внаслідок цього буде зібрано вичерпні відомості про неї, але аудитор повинні досягнути якщо не абсолютного, то достатнього рівня впевненості під час формування думки про

фінансову звітність клієнта.

Другий постулат про ймовірність конфлікту аудитора та адміністрації підприємства-клієнта був сформульований Дж. Робертсоном протилежно до твердження Мауца і Шарафа. Це пояснюється зміною соціальних умов і вимогами громадськості. В 70-х роках ХХ ст. у США було виявлено численні факти хабарництва і незаконних виплат, що зумовило посилити вимоги до якості аудиторських перевірок. Отже, конфлікт інтересів аудиторів та адміністрації фірми-клієнта завжди береться до уваги.

Третій постулат Мауца і Шарафа сьогодні навряд чи можна назвати актуальним. Здебільшого фінансова звітність містить різноманітні перекручення, у тому числі й ті, що зумовлені випадками шахрайства адміністрації та персоналу підприємства. Хоча на аудиторів і не покладається обов'язок виявлення і розкриття всіх фактів шахрайства, але враховувати ймовірність існування цих фактів, очевидно, потрібно.

Постулат про роль системи внутрішнього контролю краще сформулював Дж. К. Робертсон, який наголошував, що ця система зменшує (а не унеможлиблює) ймовірність виникнення помилок і порушень.

Шостий постулат має виняткове значення для визначення сфери відповідальності аудитора за майбутні події. Майже завжди відповідальність аудитора за прогнози розвитку підприємства є обмеженою, але не відсутньою. Це означає, що вивчення й оцінка фінансової інформації перспективного характеру — обов'язкові процедури при проведенні фінансового аудиту. На практиці перспективний період обмежується переважно роком.

Сьомий і восьмий постулати Мауца і Шарафа (шостий і сьомий у Робертсона) визначають основні етичні принципи аудиторської професії — незалежність і компетентність. Незалежний аудитор не повинен виконувати роботу, яка прямо не стосується власне аудиту та супутніх послуг. Крім того, він має певні зобов'язання — передусім перед клієнтами. Аудитори несуть також відповідальність перед іншими категоріями користувачів, які вимагають належної якості аудиту.

На світовому ринку аудиту сьогодні діють сотні тисяч аудиторських фірм, однак тільки окремі з них здобули міжнародне визнання, стали транснаціональними корпораціями, які мають сотні філій і дочірніх підприємств у різних країнах (у тому числі й в Україні). Це так звані аудиторські фірми «великої п'ятірки» (наприклад, «PricewaterhouseCoopers» (PWC), «Ernst & Young» та ін.). У міру розвитку цивілізованої ринкової економіки підвищується значення престижу професії аудитора, зростають вимоги до рівня його кваліфікації.

Значну роль у розвитку аудиту і професії аудитора відіграють міжнародні, європейські та національні професійні організації аудиторів та інші координуючі органи. Діяльність інтернаціональних професійних об'єднань аудиторів пов'язана насамперед з необхідністю гармонізації обліку, звітності і стандартизації аудиту в міжнародному масштабі.

На міжнародному рівні розроблення і впровадження аудиторських стандартів здійснює Міжнародний комітет аудиторської практики, що діє в рамках Міжнародної федерації бухгалтерів, метою створення якої є координація на світовому рівні діяльності професійних організацій у сфері обліку і звітності, а також аудиту.

1.2. Мета і завдання аудиту

Головна **мета аудиту** – переконати користувачів фінансових звітів у тому, що ці звіти дають достатньо точне уявлення про стан підприємства на певну дату та про те, як його було досягнуто.

Аудитори до деякої міри несуть відповідальність перед третіми особами, які використовують інформацію фінансових звітів. Проте для досягнення зазначеної мети аудитор слід вийти за суто бухгалтерську функцію всередині підприємства і з'ясувати, як у кінцевих звітах підприємства відображаються всі сторони його діяльності.

Однією з найважливіших передумов такого підходу є те, що аудитор не обмежує своїх досліджень бухгалтерською інформацією, а намагається зрозуміти, як функціонує підприємство в цілому. Аудитор зазвичай обговорює діяльність підприємства з працівниками, відповідальними за кожну операційну ділянку, щоб досягти

правильного розуміння бізнесу клієнта. Ці знання є головними в аудиті. Аудитор може сформувавши обґрунтовану думку, якщо він розуміється в бізнесі, з яким має справу, оскільки тільки так він може вирішити, чи відповідають звіти реальному стану справ.

Міжнародний стандарт аудиту (МСА) 200 «Мета та загальні принципи аудиту фінансових звітів» визначає, що метою аудиту є висловлення аудитором думки про те, чи складені фінансові звіти достовірно, у всіх суттєвих аспектах, відповідно до застосовної концептуальної основи фінансової звітності [7].

Аудитор не «засвідчує» і не гарантує правильності фінансових звітів. Аудитори не зобов'язані вишукувати помилки та шахрайство. Під час аудиторської перевірки слід вирішити такі **завдання**:

- 1) впевнитись у законності діяльності підприємства ;
- 2) ознайомитись зі схемою господарювання та управління;
- 3) оцінити надійність систем внутрішнього контролю і бухгалтерського обліку підприємства;
- 4) проконтролювати здійснення господарських процесів;
- 5) перевірити первинні документи та облікові регістри;
- 6) зіставити дані поточного обліку зі звітністю та Головною книгою;
- 7) встановити фактичну наявність та повноту відображення активів та зобов'язань підприємства;
- 8) встановити точність та об'єктивність зроблених облікових записів;
- 9) впевнитись у порівнянності показників бухгалтерської звітності та інших фінансових звітів.

Для підтвердження окремих статей балансу можуть висуватись і специфічні завдання аудиту.

1.3. Види аудиту та їх особливості

Існують два основні види аудиту: зовнішній і внутрішній. У зарубіжній практиці зовнішній аудит поділяють на три види:

- 1) аудит на підтвердження фінансової звітності;
- 2) аудит на відповідність вимогам;
- 3) аудит ефективності фінансово-господарської діяльності.

Протягом останніх років внутрішній аудит набув значного поширення, а його мета і характер виконаних робіт стали різноманітнішими. Внутрішній аудит повинен відповідати потребам, які впливають із діяльності підприємства.

Внутрішнього аудитора можна розглядати як окрему професію. За визначенням МСА, внутрішній аудит – це діяльність з оцінювання, яка організована в межах суб'єкта господарювання і яку виконує окремий відділ [7]. Тобто, це вид контролю, який встановлюється керівництвом.

До основних видів робіт, які зазвичай виконуються внутрішнім аудитором, належать;

1) перевірка й оцінка об'єктивності, точності, правильності застосування вимог бухгалтерської звітності фінансового та виробничого контролю;

2) визначення ступеня виконання обраної політики підприємства у сфері бухгалтерського обліку, планів і процедур;

3) визначення повноти відображення активів компанії, а також того, якою мірою вони захищені від збитків будь-якого виду;

4) визначення надійності даних, які готуються в організації і призначаються для керівництва;

5) оцінка якості виконання службових обов'язків;

6) внесення рекомендацій щодо поліпшення діяльності підприємства.

Ефективність діяльності внутрішнього аудитора забезпечується лише при його незалежності від керівників підрозділів, роботу яких він перевіряє. Внутрішній аудитор повинен підпорядковуватися тільки вищому керівництву підприємства.

1.4. Предмет і об'єкти аудиту

Предметом аудиту є стан економічних, організаційних, інформаційних та інших характеристик системи, які знаходяться у сфері аудиторської оцінки. Предмет аудиту конкретизується його об'єктами.

Об'єктами аудиту можуть бути:

1) окремі форми звітності;

- 2) поточна бухгалтерська інформація;
- 3) первинні документи;
- 4) інформація про наявність активів і пасивів;
- 5) установчі документи;
- 6) небухгалтерська звітність та ін.

ТЕМА 2. ОРГАНІЗАЦІЯ АУДИТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Основні питання:

- 2.1. Організація аудиту в зарубіжних країнах.*
- 2.2. Створення і функціонування аудиторських фірм.*
- 2.3. Аудиторські професійні організації.*
- 2.4. Атестація аудиторів.*
- 2.5. Правила професійної етики аудиторів.*

2.1. Організація аудиту в зарубіжних країнах

Інтенсивна інтеграція політичних та економічних систем країн Західної Європи знаходить свій прояв в уніфікації законодавства для країн-учасниць ЄС, у функціонуванні Європейського парламенту, уряду (Європейська комісія) і судових органів, в ухваленні загальноєвропейської валюти (євро), в створенні єдиного емісійного центру та інших формах співпраці. Це не може не відобразитися і на процесах регулювання питань, пов'язаних з бухгалтерським обліком і звітністю.

Директиви – це законодавчі акти, які містять загальні положення, які країни-учасниці ЄС повинні конкретизувати у спеціальних постановах або національних законах. При обов'язковому характері поставленої мети директива передбачає вільний вибір форм і засобів її виконання країнами-учасницями. Найбільш істотний вплив на систему бухгалтерського обліку західноєвропейських країн зробили 4-а і 7-а Директиви. Важливе значення має також і 8-а Директива, присвячена порядку здійснення аудиторської діяльності (табл. 2.1).

Законодавство зарубіжних країн у більшості випадків вимагає

підтвердження бухгалтерських звітів компаній незалежними аудиторами (аудиторськими фірмами). Директива Європейського співтовариства № 8 вимагає проведення аудиторської перевірки всіх великих компаній, дозволяючи самим країнам-членам ЄС вирішувати, чи потрібні такі перевірки малих і середніх фірм.

Таблиця 2.1

Зміст 4, 7 та 8 Директив ЄС

Директива ЄЕС	Рік прийняття	Зміст
4	1978	Визначає вимоги до переліку і групування показників, за якими повинні складатися бухгалтерський баланс і звіт про прибутки (збитки), містить набір основних вимог до бухгалтерського обліку у комерційних організаціях.
7	1983	Дія директиви обумовлена необхідністю уніфікації питань відображення в обліку та звітності операцій з іноземною валютою, методів приведення показників бухгалтерського балансу, звіту про прибутки (збитки), а також інших форм до єдиної валюти, термінів складання звітності, методів забезпечення зіставності даних і способів консолідації звітів.
8	1984	Формулює вимоги до рівня кваліфікації аудиторів, етичних норм, порядку здійснення аудиту.

Розглянемо особливості організації проведення аудиту в деяких країнах.

Іспанія. Закон про аудит 1988 року і випущені на його основі інструкції 1990 року ввели в дію в Іспанії положення Директиви ЄС № 8

і визначили, які компанії повинні піддаватися аудиторським перевіркам, а також сформулювали вимоги до кваліфікації аудиторів і уточнили порядок проведення аудиторських перевірок.

Основне призначення аудиту – надати висновок фахівця про те, чи забезпечує бухгалтерська звітність, що надається, «дійсне і неупереджене уявлення» про загальний і фінансовий стан компанії і чи відображає вона дійсний її прибуток та зміну фондів за звітний період відповідно до встановлених норм. Аудитор повинен також перевірити чи звіт керівників компанії не розходиться з даними бухгалтерської звітності. Крім надання аудиторських звітів про щорічні бухгалтерські документи аудитор зобов'язаний проводити перевірки, а в деяких інших випадках (наприклад, при злитті або розділенні компаній) оцінку вартості акцій (якщо правила, що діють в компанії, контролюють порядок переходу акцій від одного власника до іншого).

Аудитори призначаються акціонерами на термін від 3 до 9 років. Після закінчення загального 9-річного терміну аудиторського обслуговування однієї компанії фахівець повинен зробити щонайменше трирічну перерву в роботі з даною компанією [3].

Франція. Питання, пов'язані з аудитом, регулює Міністерство юстиції. Основним законодавчим актом, який вимагає проведення аудиту звітності всіх компаній із обмеженою відповідальністю і повних товариств, є Закон про промислово-торговельні компанії. Аудитора у Франції називають комісаром з рахунків, він призначається власниками підприємства (акціонерами) строком на шість років для проведення аудиту. Термін роботи аудитора з підприємством-клієнтом може бути продовжено ще на один термін.

Проведення аудиту у Франції є обов'язковим для фінансових організацій, страхових компаній, сільськогосподарських кооперативів, інвестиційних фондів, спортивних організацій.

Великобританія. На відміну від інших країн ЄС, усі компанії Великобританії без винятку повинні надавати свої річні звіти для перевірки аудиторам. Основним законодавчим актом, який вимагає проведення аудиту у Великобританії, є Акт про компанії 1985 року. Аудитор призначається власниками компанії.

У Данії аудиторів призначають акціонери на щорічних загальних

зборах. Аудитори мають право надавати професійні послуги конкретній організації аж до наступних зборів. Обмежень на кількість призначень аудиторської фірми для проведення перевірки однієї організації не існує. У аудиторському звіті необхідно вказати, що бухгалтерські звіти організації-клієнта пройшли через аудиторський контроль і відповідають вимогам закону. У звіті, наданому не атестованим фахівцем, може бути, вказано, що не було можливості для проведення перевірки атестованим аудитором.

В Нідерландах Закон про бухгалтерський облік і звітність 1970 року вимагає представлення «правдивої і достовірної думки», що відповідає 4-й Директиві ЄС. Для дотримання цього в записці-поясненні до бухгалтерської звітності повинна бути вказана вся додаткова інформація. Рекомендується також дотримуватися міжнародних принципів бухгалтерського обліку: безперервності діяльності, послідовного застосування облікової політики, тимчасової визначеності фактів господарської діяльності, обачності, пріоритету змісту над формою [13].

Сполучені Штати Америки. До рубежу 20 ст. незалежний аудит в США проводився за англійською моделлю, яка передбачає детальне вивчення даних, які стосуються балансу. Поступово американський аудит перетворився на «тестовий аудит». Окрім методів тестування аудитори почали практикувати збір доказів про діяльність фірми-клієнта у партнерів по бізнесу з метою перевірки операцій [5].

У США аудиту підлягають державні і недержавні підприємства. Це, у свою чергу, сформувало чотири основні типи аудиторів у США:

1) *аудитори головної служби обліку*, які працюють у позавідомчій службі законодавчої гілки федерального уряду. Основна функція таких аудиторів – виконувати аудиторські функції для Конгресу.

2) *податкові інспектори* проводять аудит декларацій платників податків з метою визначення відповідності їх законам про оподаткування (ці перевірки можна розглядати як аудит на відповідність).

3) *внутрішньогосподарські аудитори*. Цих аудиторів запрошують приватні компанії для аудиту діяльності своїх адміністрацій. Обов'язки внутрішньогосподарських аудиторів визначаються залежно

від того, хто є їх наймачем, і мети перевірки.

4) *присяжні бухгалтери* (незалежні аудитори), основним обов'язком яких є перевірка річної звітності компаній, які оприлюднюють свої звіти, а також аудит у більшості інших великих і середніх компаній та некомерційних організацій.

Росія. Аудиторська діяльність і професія аудитора в їхньому сучасному вигляді з'явилися порівняно недавно у зв'язку з економічними перетвореннями в країні. Першим поштовхом до появи аудиторських фірм було створення в СРСР спільних підприємств. Для них аудиторська перевірка стала обов'язковою для підтвердження річних звітів. Ринок аудиторських послуг формувався поступово починаючи з 1987 року. Першою російською аудиторською фірмою була «Інтераудит», потім на ринку з'явилися іноземні аудиторські фірми. Аудиторська діяльність в Росії організована з урахуванням досвіду світової практики.

2.2. Створення і функціонування аудиторських фірм

Протягом багатьох років діяльності аудиторських фірм у зарубіжних країнах сформувалось кілька їх основних видів:

- 1) міжнародні (транснаціональні), які складають «велику п'ятірку» аудиторських фірм;
- 2) інші національні аудиторські фірми;
- 3) регіональні та місцеві фірми.

До «великої п'ятірки» входять такі аудиторські фірми світового значення: Ernst & Young, Deloitte & Touche, PricewaterhouseCoopers (PWC), KPMG, Arthur Andersen.

Етап організації діяльності аудиторської фірми включає три елементи:

- 1) формування організаційної структури управління;
- 2) добір і підготовку кадрів;
- 3) створення інформаційно-нормативної і матеріально-технічної бази.

При формуванні організаційної структури управління аудиторської фірми вказуються її підрозділи, функції, повноваження працівників.

Національні аудиторські фірми (у яких працюють тільки аудитори України), як правило, мають нескладну структуру управління. Очолює фірму директор (сертифікований аудитор). Для проведення аудиторських перевірок набирається група аудиторів, що складається з основного аудитора, молодших аудиторів, асистентів. Аудиторська фірма може мати кілька функціональних відділів: інформаційний відділ, консультаційний відділ та ін. Становить інтерес вивчення зарубіжного досвіду організаційної структури аудиторських фірм, у яких персонал розподіляється в такий спосіб: партнер, менеджер, старший співробітник, молодший співробітник (рис. 2.1).

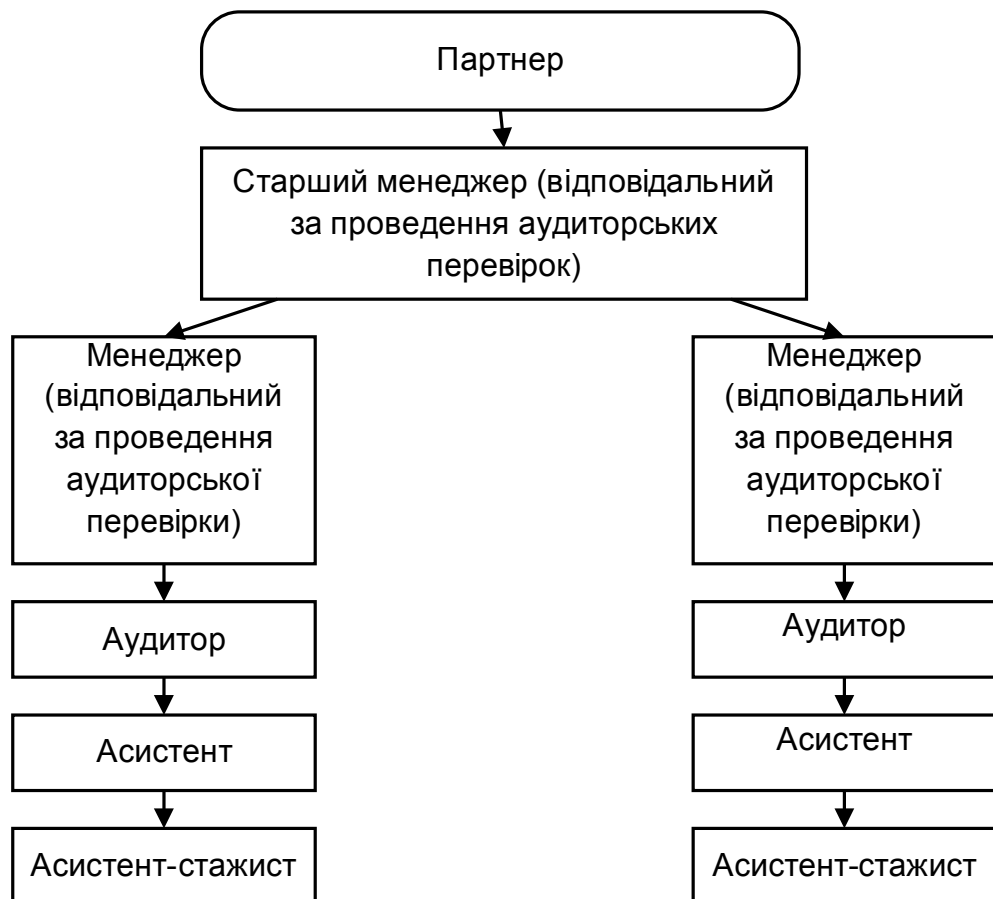


Рис. 2.1. Організаційна структура аудиторської фірми

Як свідчить зарубіжний і вітчизняний досвід аудиторської практики, аудиторська перевірка складається з окремих послідовних етапів:

- 1) підготовчий етап (вибір економічного суб'єкта; визначення

умов роботи; складання з економічним суб'єктом договору; одержання й аналіз даних про діяльність підприємства; ознайомлення з системою бухгалтерського обліку; попередня оцінка ефективності внутрішнього контролю; оцінка величини аудиторського ризику; планування роботи її призначення аудиторів).

2) проміжний етап (перевірка системи внутрішнього контролю, дотримання принципів бухгалтерського обліку і фінансової звітності; вибір основних напрямків і методів перевірки фінансової звітності з застосуванням відповідних тестів операцій і аналітичних процедур).

3) здійснення аудиторської перевірки, що передбачає здійснення конкретних аудиторських процедур по перевірці показників звітності за встановленими критеріями: повнота відображення, оцінка, реальність існування, належність, правильність відображення, законність, відповідність).

2.3. Аудиторські професійні організації

Міжнародною професійною організацією бухгалтерів і аудиторів є *Міжнародна федерація бухгалтерів (МФБ)*. МФБ – це всесвітня організація бухгалтерів-професіоналів, заснована у 1977 році. Її мета – служіння інтересам суспільства, вдосконалення бухгалтерської професії на міжнародному рівні та розвиток сильної міжнародної економіки за допомогою впровадження та додержання високоякісних професійних стандартів, міжнародного зближення національних стандартів та висловлювання своїх думок в питаннях, що викликають широкий суспільний інтерес, де її професійні знання найбільш вагомі.

МФБ складається зі 159 організацій-членів з усього світу, що представляють понад 2,5 мільйона професійних бухгалтерів-практиків, що працюють в промисловості, торгівлі, державному секторі та у сфері освіти. В світі немає інших бухгалтерських організацій, та є лише декілька інших професійних організацій, що мають таку ж широку міжнародну підтримку, як МФБ.

Рада з міжнародних стандартів аудиту та надання впевненості (PMСАНВ) розробляє МСА та Міжнародні стандарти завдань з огляду, що стосуються аудиту та завдань з огляду історичної фінансової звітності, та Міжнародні стандарти завдань з надання впевненості, які

стосуються завдань з надання впевненості, що не є аудитом чи оглядом історичної фінансової інформації. РМСАНВ також розробляє положення про супутню практику. Ці стандарти та положення є взірцем для створення високоякісних стандартів з аудиту та надання впевненості в усіх країнах світу. Вони встановлюють основні принципи та процедури для аудиторів та інших професійних бухгалтерів та надають їм інструментарій, що дозволяє відповідати на постійно зростаючі вимоги, що змінюються, до звітності з фінансової інформації. Крім цього, вони слугують посібником в спеціалізованих питаннях.

До того ж, РМСАНВ розробляє стандарти контролю якості для фірм та груп по завданням з практичних питань аудиту, надання впевненості та супутніх послуг [7].

Національні професійні організації аудиторів проводять роботу по розробці нормативів аудиту з урахуванням економічних та законодавчих особливостей своїх країн. У **США** є такі професійні аудиторські організації:

1) *Американський інститут присяжних бухгалтерів (AICPA)* є професійною організацією, яка об'єднує дипломованих бухгалтерів, і нараховує близько 350 тис. учасників, які працюють у комерційному та промисловому секторах економіки. AICPA розробляє етичні стандарти професії, стандарти аудиту комерційних компаній, а також проводить екзамени на статус дипломованого бухгалтера;

2) *Комісія з цінних паперів (SEC)* була створена в 1934 році як незалежна регулююча організація уряду США. Її основною функцією є регулювання усіх аспектів випуску та продажу цінних паперів комерційними організаціями;

3) *Головна служба обліку (GAO)*;

4) *Американська асоціація бухгалтерів (AAA)*;

5) *Національна асоціація бухгалтерів (NAA)*;

6) *Асоціація спеціалістів з комп'ютерного аудиту (EDPAA)* та ін.

У **Великобританії** створено такі організації, які об'єднують присяжних бухгалтерів, аудиторів:

1) *Асоціація дипломованих присяжних бухгалтерів (ACCA)* заснована у 1904 році як некомерційна професійна організація

бухгалтерів вищої кваліфікації;

2) *Інститут присяжних бухгалтерів у галузі управлінського обліку (CIMA)* заснований у 1919 році, є професійною організацією спеціалістів з управлінського обліку на промислових і торгових підприємствах;

3) *Громадський інститут національних фінансів і бухгалтерського обліку (CIPFA)* заснований у 1885 році, є професійною організацією бухгалтерів, які працюють в державних органах;

4) *Інститут присяжних бухгалтерів Шотландії (ICAS)* – найстаріша професійна організація бухгалтерів, приймає участь у розробці стандартів професійної освіти, проведенні атестацій;

5) *Інститут присяжних бухгалтерів Ірландії (ICAI)* бере участь у розробці стандартів професійного навчання, проведенні атестацій, контролює якість послуг, які надаються присяжними бухгалтерами.

У **Франції** діють дві головні професійні організації аудиторів і бухгалтерів:

1) *Орден експертів-бухгалтерів (OEECA)* об'єднує аудиторські організації і окремих аудиторів на національному і регіональному рівнях, офіційно представляє усі аудиторські організації країни у відносинах з міжнародними організаціями.

2) *Національна компанія комісарів з рахунків (CNCC)*.

Крім того, у Франції створено Асоціацію керівників аудиторських фірм (АРБФ).

У **Німеччині** з 1961 року під керівництвом міністерства економіки діє офіційний орган для контролю за діяльністю аудиторів, який також здійснює реєстрацію всіх аудиторів країни. Крім того, існує добровільна асоціація кваліфікованих аудиторів.

2.4. Атестація аудиторів

Директива ЄС №8 вимагає забезпечення належної кваліфікації аудиторів. Кожна країна самостійно встановлює правила підготовки та атестації аудиторів, контролю якості їх роботи. Загальні вимоги, які висуваються до аудиторів окремих країн наведено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Характеристика кваліфікаційних вимог до аудиторів
в окремих країнах

Країна	Тільки спеціальний екзамен	Спеціальна освіта або екзамен	Спеціальна освіта та спеціальний екзамен	Необхідний практичний досвід, років
Бельгія		×		3
Данія	× (1)			3
Франція	× (2)			3
Німеччина			×	5
Греція			×	11
Італія		×		2
Люксембург			×	3
Нідерланди		×		Формально не існує
Португалія			×	3
Іспанія			×	3
Великобританія	× (2)			3

Примітки:

1 – за наявності відповідної освіти може бути суттєво скорочений матеріал, який вноситься на екзамен.

2 – за наявності відповідної освіти може бути дещо скорочений матеріал, який вноситься на екзамен.

2.5. Правила професійної етики аудиторів

Аудитор повинен дотримуватись наступних фундаментальних принципів:

1) *чесність* (аудитор повинен бути прямим та чесним у всіх професійних та ділових стосунках);

2) *об'єктивність* (аудитор не повинен допускати упередженості, конфлікту інтересів або неналежного впливу з боку інших осіб на його професійні або ділові судження);

3) *професійна компетентність та належна ретельність* (аудитор зобов'язаний постійно підтримувати професійні знання та

навички на рівні, потрібному для надання клієнтові чи роботодавцеві компетентних професійних послуг, що базуються на знаннях сучасних тенденцій практики, законодавства та технології. Надаючи професійні послуги, аудитор повинен діяти сумлінно і дотримувались технічних та професійних стандартів);

4) *конфіденційність* (аудитор повинен поважати конфіденційність інформації, отриманої в результаті професійних та ділових стосунків, і не розголошувати таку інформацію третім сторонам без належних та визначених повноважень, якщо немає юридичного чи професійного права для розголошення цієї інформації. Професійний бухгалтер не повинен використовувати конфіденційну інформацію, отриману в результаті професійних та ділових стосунків, в особистих цілях чи в інтересах третіх сторін);

5) *професійна поведінка* (аудитор повинен дотримуватись відповідних законів та нормативних актів та утримуватись від будь-яких дій, які можуть дискредитувати професію).

ТЕМА 3. МЕТОДИ АУДИТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Основні питання:

3.1. *Загальнонаукові методи аудиту.*

3.2. *Специфічні методи аудиту.*

3.1. Загальнонаукові методи аудиту

Метод аудиторської діяльності сформувався в системі прикладних економічних наук, крім того, він характеризується використанням загальнонаукових методів дослідження, які базуються на філософських принципах.

Метод – це прийом дослідження, який визначає підхід до об'єктів, які досліджуються, тобто шлях наукового пізнання і встановлення істини.

Загальнонауковими методами є: аналіз і синтез, індукція і дедукція, аналогія і моделювання, абстрагування і конкретизація, системний аналіз, функціонально-вартісний аналіз та ін.

Аналіз (від гр. *analysis* – розкладання) – це прийом дослідження, який включає вивчення предмета уявним або практичним розчленуванням його на складові об'єкти.

Синтез (від гр. *synthesis* – сполучення, складання, поєднання) – прийом вивчення об'єкта в цілісності, у взаємозв'язку його частин. У контролі синтез, пов'язаний з аналізом, дає змогу об'єднати об'єкти, розчленовані в процесі аналізу, встановити зв'язок і пізнати предмет як єдине ціле.

Індукція (від лат. *induktion* – наведення) – прийом дослідження, за якого загальний висновок складають на основі вивчення не всіх прикмет, а лише частини елементів цієї множини, тобто спосіб виведення висновків від окремого до загального (наприклад, перевірку дебіторської заборгованості здійснюють спочатку за даними аналітичного, а потім – синтетичного обліку).

Дедуція (від лат. *deductio* – виведення) – дослідження стану об'єкта в цілому, а потім його складових, тобто роблять висновок від загального до окремого. Наприклад, перевірку витрат обігу спочатку проводять за даними синтетичного, а потім – аналітичного обліку.

Аналогія – прийом наукових висновків, завдяки якому досягають пізнання одних об'єктів на основі подібності їх з іншими. Прийом аналогії ґрунтується на подібності деяких сторін різних об'єктів, становить основу моделювання, яке застосовується в контролі.

Моделювання – прийом наукового пізнання, що ґрунтується на заміні досліджуваного об'єкта на його аналог, модель, що має істотні прикмети оригіналу. У контролі застосовують організаційні моделі проведення контрольного процесу – стандарти, нормативи, тарифи.

Абстрагування (від лат. *abstrahere* – відволікати) – прийом уявного відволікання шляхом абстракції переходити від конкретних об'єктів до абстрактних понять і законів розвитку (на підставі стану контролю в окремих підрозділах підприємства робляться висновки по підприємству в цілому і т. ін.).

Конкретизація (від лат. *concretus* – густий, ущільнений) – дослідження визначених об'єктів у всій їхній різнобічності, у якісному різноманітті реального існування (виявлення в процесі контролю непродуктивних витрат відповідно до місць їхнього утворення –

підрозділів, підприємств та ін.).

Системний аналіз – вивчення об'єкта дослідження як сукупності елементів, що утворюють систему.

Функціонально-вартісний аналіз – вивчення об'єктів на стадії інженерної підготовки виробництва, що включає проектування і синтез складних систем у процесі дослідження їхнього функціонування (проектування й оцінка економічної ефективності технологічних процесів та ін.).

3.2. Специфічні методи аудиту

В міжнародних нормативах з аудиту та в зарубіжній спеціальній літературі викладено специфічні методи і прийоми аудиту, які широко застосовуються у світовій практиці, але мають у нас інше тлумачення і особливості застосування в аудиті.

Метод опитування передбачає отримання письмової та усної інформації з питань аудиторської перевірки від працівників підприємства – його керівника, управлінців, менеджерів, головного бухгалтера та інших відповідальних осіб. Отримані відповіді входять до складу аудиторських доказів.

Метод інспекції в зарубіжній літературі та практиці (зокрема, у Великобританії) передбачає перевірку фізичної наявності матеріальних активів, необхідність їх для господарської діяльності клієнта, а також перевірку відповідних облікових записів, розрахунків тощо.

Запит – метод, котрий деякою мірою застосовується і в Україні. Письмовий запит може надсилатись до банку, що обслуговує підприємство (про підтвердження залишку грошей на рахунках), або дебіторам і кредиторам. У зарубіжній практиці запит до банку надсилається за стандартною формою «Стандартний лист-заявка на банківський звіт для цілей аудиту», в якому містяться питання, що цікавлять аудитора. Крім того, широко використовується запит до юриста, який веде справи підприємства-клієнта (про наявність чи відсутність судових справ, законність укладених контрактів тощо).

Метод аналітичного огляду не зводиться лише до аналізу показників фінансової звітності підприємства, а тим більше не до традиційного аналізу через порівняння фактичних даних з даними

попереднього звітнього періоду чи плановими (бюджетними) показниками. Мета і завдання аналітичного огляду значно ширші. Так, аудитор визначає тенденції, перспективи діяльності підприємства-клієнта не тільки за даними його фінансової звітності, а й за результатами діяльності інших споріднених підприємств цієї галузі. І якщо багато підприємств галузі зазнали банкрутства в економічних умовах, що склалися, то не виключено, що теж саме може статись і з підприємством, що перевіряється. Існують й інші напрями аналітичного огляду [8].

Прийом вибіркової перевірки в зарубіжній практиці на відміну від нашого традиційного розуміння його має іншу техніку застосування (наприклад, з сукупності дебіторської заборгованості перевіряють тільки ті суми, які перевищують визначену межу їх значення). У вітчизняній же практиці беруть на вибір певний місяць або певну частину кожного місяця.

Прийом анкетування – це один із прийомів опитування. Він полягає в отриманні від службовців підприємства та третіх осіб відповідей на заздалегідь сформульовані запитання.

Прийом тестування є найпоширенішим у зарубіжній практиці аудиту. У своїх робочих паперах (документах) аудитор сам дає відповіді у формі «так» або «ні» за певним переліком питань на кожному етапі аудиторської перевірки чи з кожного об'єкта аудиту. Тести аудиторського контролю досить різноманітні: незалежні, на відповідність, наскрізні, спрямовані тощо.

МОДУЛЬ 2. ЗАГАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ АУДИТУ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

ТЕМА 4. АУДИТОРСЬКИЙ РИЗИК

Основні питання:

- 4.1. *Суть аудиторського ризику.*
- 4.2. *Складові аудиторського ризику.*
- 4.3. *Методика визначення аудиторського ризику.*

4.1. Суть аудиторського ризику

Проведення аудиту завжди супроводжується певним ризиком, аудитор повинен чітко розуміти, у чому полягає аудиторський ризик,

його суть, складові, як його визначити і його максимально допустимий рівень. Це дуже важлива проблема, оскільки від розв'язання її залежить: згода аудитора на проведення перевірки фінансової звітності або відмова від неї; складання плану перевірки фінансової звітності та визначення її строків; вибір напрямів, підходів, методів і прийомів аудиторської перевірки.

Аудиторський ризик являє собою ймовірність того, що аудитор може висловити невідповідну думку про фінансову звітність, яка має суттєво недостовірну інформацію.

Аудиторський ризик визначається на підготовчому етапі та не є величиною сталою. Його значення може змінюватися, коригуватися під час проведення аудиторської перевірки. Тобто може збільшуватися кількість аудиторських процедур, змінюватися напрям аудиторської перевірки, коригуватися план роботи.

4.2. Складові аудиторського ризику

Згідно з міжнародними нормативами аудиту загальний аудиторський ризик включає:

- 1) властивий ризик;
- 2) ризик контролю;
- 3) ризик невиявлення.

Зазначені складові аудиторського ризику у різних країнах називають по-різному, проте вони мають приблизно однакове значення. У міжнародних нормативах їх називають компонентами, у Франції – елементами, у Шотландії – частинами.

Властивий ризик (внутрішній ризик – у Шотландії; загальні ризики пов'язані з підприємством – у Франції) являє собою всі можливі ризики, пов'язані з функціонуванням підприємства, тобто це всі помилки, неточності, які можуть бути допущені внаслідок діяльності підприємства. Ризик виникнення таких помилок обумовлений дією різних чинників, як зовнішніх, так і внутрішніх, часто безпосередньо не пов'язаних з підприємством-клієнтом (це інфляція, конкуренція, безробіття та ін.). Цей ризик також можуть спричинювати різні фактори, пов'язані з:

- 1) ринком збуту продукції;

- 2) загальною організацією і структурою підприємства;
- 3) політикою управління і господарювання;
- 4) кадровою політикою і штатами;
- 5) кваліфікацією працівників і неналежним виконанням ними . обов'язків.

Наприклад: несвоєчасно застраховане майно, яке знищено внаслідок стихійного лиха; підприємство раптово втратило основного постійного клієнта; головний бухгалтер не має необхідного рівня освіти та ін.

Аудитор при цьому не може нічого змінити, проте він повинен оцінити ситуацію, що склалася, для того, як підкреслюють шотландські аудиторі, щоб зосередити зусилля у ході перевірки на галузях, пов'язаних з потенційними труднощами [8].

Властивий ризик оцінюється аудитором, коли він тільки ознайомлюється з діяльністю підприємства, структурою та організацією управління, місцезнаходженням його складових та іншими питаннями. Для цього використовується як інформація, подана підприємством клієнтом, так і інформація із зовнішніх джерел.

Оцінюючи властивий ризик, аудитор повинен звертати увагу на ті моменти, які можуть впливати на якість бухгалтерської звітності. А це означає, що з усієї сукупності виокремлюється коло ризиків підприємства, не пов'язаних зі складанням бухгалтерської звітності, підтвердити яку і повинен аудитор.

Ризиком контролю є побоювання того, що недостовірні інформація, яка може виникнути і бути суттєвою окремо або разом з іншою недостовірною інформацією, не буде виявлена або своєчасно застережена системою внутрішнього контролю. Виходячи із зарубіжного досвіду суттєвою або матеріальною вважають помилку, яка сама або в сукупності з іншими спотворює фінансову звітність на 4 – 5% від загального підсумку звітності, або сама по собі незначна, проте змінює фінансовий результат на протилежний – збиток на прибуток, і навпаки.

Ризик контролю у Шотландії називають ризиком, пов'язаним з контролем, а у Франції – ризиком, пов'язаним з характером оброблюваних операцій, а також зі створенням і функціонуванням

систем, що трохи відрізняються від міжнародних нормативів. З наведеного визначення ризику контролю можна зробити висновок, що він складається з двох компонентів – ризику системи бухгалтерського обліку і ризику систем внутрішнього контролю.

Як вважають шотландські фахівці, є ризик того, що помилкам не вдасться запобігти завчасно і що вони будуть допущені або їх не буде виявлено після виникнення. Аудитор мало що може зробити для того, щоб виправити таку ситуацію у короткий термін, проте він повинен її оцінити, щоб правильно спланувати аудиторську перевірку. Тому аудитор повинен при визначенні ризику контролю оцінити надійність, ефективність і дієвість систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю підприємства-клієнта.

Ризик системи бухгалтерського обліку полягає в тому, що, можливо, будуть допущені помилки або обман унаслідок документування господарських операцій, неправильного відображення їх у регістрах бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності. Інакше кажучи, це означає, що система обліку є неефективною, не повністю надійною.

Для оцінки величини ризику системи бухгалтерського обліку аудитор повинен вивчити характер діяльності підприємства-клієнта, господарські операції (звичайні), які найчастіше повторюються, а також виділити незвичайні, нетрадиційні, надзвичайні операції і причини, що зумовили їх; вивчити систему бухгалтерського обліку, яка застосовується на підприємстві, і сам процес ведення обліку та складання звітності; склад і кваліфікацію працівників бухгалтерії, особливо головного бухгалтера, а також посадові інструкції і розподіл функціональних обов'язків між обліковим персоналом та інші важливі питання.

На величину ризику контролю впливає також факт виявлення під час попередньої аудиторської перевірки помилок, неточностей у веденні бухгалтерського обліку, що знижує довіру до нього і збільшує ризик (це повинні враховувати аудитори при проведенні наступних аудиторських перевірок).

У зарубіжній літературі і практиці, зокрема в США, виділяється **концепція відносного ризику** щодо умов, при яких збільшується або

зменшується ефективність і надійність обліку, й виділяються статті активів і пасивів балансу, які являють собою зону ризиків, тобто за якими вірогідність помилки або обману більша, ніж за іншими статтями або показниками. До статей високого ризику можна віднести, наприклад, такі: «Каса», «Розрахунковий рахунок», «Матеріальні запаси», «Дебітори», «Кредитори», «Нематеріальні активи» та ін. Тому аудиторська перевірка має бути проведена більш ретельно за статтями з відносно високим ризиком, особливо в разі низької оцінки загальної ефективності систем обліку.

Все ж навіть якщо система є надійною за своєю будовою, як вважають аудитори Франції, вона може бути неповноцінною у своєму функціонуванні. Незалежно від будь-якого бажання вийти за межі системи, може статися порушення її функціонування. У зв'язку з цим аудиторю важливо оцінити ризик самої системи внутрішнього контролю підприємства-клієнта, але передусім переконатися в її наявності, існуванні і використанні. В основу оцінки ефективності дії системи внутрішнього контролю покладено передбачення аудитора, що існуюча система внутрішнього контролю не зможе виявити допущені суттєві помилки в системі бухгалтерського обліку або не зможе запобігти їм.

Для того щоб дійти певного висновку з цього питання, аудитор повинен докладно вивчити (ще на підготовчому етапі аудиторської перевірки) систему внутрішнього контролю. З цією метою він вивчає порядок обробки даних на підприємстві і встановлює, як здійснюється внутрішній контроль (у ручну або автоматизовано) і його дієвість. Це дуже важливо, оскільки аудитор у своїй роботі багато в чому може покласти (довіряти) на результати внутрішнього контролю, якщо він матиме до нього високий ступінь довіри.

З практичного досвіду французьких аудиторських фірм аудитор оцінює такі складові внутрішнього контролю (попередньо визначивши його спрямованість і вплив на систему бухгалтерського обліку і якість складання фінансової звітності):

1) *організаційну систему* – розподіл повноважень між керівництвом підприємства, кваліфікація і компетентність штату, виконання обов'язків, а також взаємний контроль за роботою управлінського

персоналу;

2) *систему документації й інформації* – правильність документального оформлення господарських операцій, відображення їх в облікових регістрах; простежування шляху проходження документа з моменту одержання дозволу на здійснення господарської операції і його складання до здавання в архів; попередня нумерація бланків документів та ін.; форма поширення, обробки і класифікації інформації; можливість швидкого пошуку необхідної інформації, здійснення аналізу наявної інформації і використання добутих даних для прийняття управлінських рішень; контроль за можливим допущенням неточностей або виявленням помилок;

3) *матеріальні засоби захисту* – наявність спеціально обладнаних приміщень, надійних стін, дверей, сейфів, огорож, сигналізації, охорони, вказівних знаків, що дає певну гарантію збереження активів підприємства (запасів товарно-матеріальних цінностей, твої продукції, коштів у касі); застосування системи кодів, паролів та інших засобів несанкціонованого доступу до інформації на персональних автоматизованих робочих місцях.

4) *штат* – політика підприємства стосовно кваліфікації і компетентності фахівців; процедура приймання на роботу (найкраще на конкурсній основі); заходи щодо підвищення кваліфікації персоналу; розмір оплати праці; перевірка виконання покладених обов'язків;

5) *систему спостереження* – заходи щодо перевірки дієвості системи контролю, що передбачає безперервну дію її, пристосовуваність до ситуацій, які виникли, актуалізація завдань і проблем, які повинен розв'язувати внутрішній контроль, наприклад, зі зміною стратегії подальшої діяльності підприємства-клієнта.

Після оцінки системи внутрішнього контролю (яка часто оцінюється аудитором разом з системою бухгалтерського обліку внаслідок тісного їх взаємозв'язку) аудитор може приступити до планування аудиторської перевірки, маючи вже можливість обґрунтованого вибору напрямів аудиту і необхідних для його здійснення методів і прийомів, кількості потрібних аудиторських процедур, найбільш прийнятних видів аудиторських доказів (добутих аудитором унаслідок незалежних аудиторських процедур, від третіх

незацікавлених осіб; наданих підприємством-клієнтом).

Допоміжним інструментом при оцінці систем бухгалтерського і внутрішнього контролю, як свідчить зарубіжний досвід, є так звані анкети внутрішнього контролю, де викладені запитання, які аудитор повинен поставити у ході перевірки зазначених систем. Структура таких анкет, набір запитань не стандартні. Як правило, кожною аудиторською фірмою розробляються базові анкети, які потім конкретизуються аудитором відповідно до кожного конкретного підприємства-клієнта. Такі анкети особливо важливі як робочі документи аудитора під час використання даних внутрішнього контролю.

У випадку, якщо аудитор перевіряє підприємство тривалий час (протягом 4 – 6 років), то визначення ступеня ризику систем обліку і внутрішнього контролю дещо полегшується, проте з'являється вірогідність того, що аудитор не помітить зниження ефективності такого контролю в цілому або за окремими його напрямками, використовуючи дані про систему внутрішнього контролю, одержані під час попередніх перевірок.

Ризик невиявлення (ризик, пов'язаний з можливістю невиявлення помилок – у Шотландії, ризик невиявлення помилок, пов'язаний з аудитом, – у Франції) означає, що суттєві помилки можуть залишитися невиявленими у ході аудиторської перевірки.

Певний ризик невиявлення завжди матиме місце, навіть якщо аудитор повинен буде обстежити 100% залишків за рахунками, оскільки він може вибрати невідповідну аудиторську процедуру або неправильно інтерпретувати результати аудиту.

Визначення аудитором величини ризику невиявлення (тобто він установлює його сам для себе) тісно пов'язане з величиною ризику систем обліку і внутрішнього контролю. Чим вищий ризик останніх, що означає невисокий ступінь довіри аудитора до систем обліку і внутрішнього контролю, тим менший ризик невиявлення необхідно встановити для цієї перевірки. А це означає, що аудитор повинен запланувати і виконати значний обсяг підтверджуючих і незалежних процедур, інакше кажучи, ризик невиявлення – це та частка похибки аудиторської перевірки, яку аудитор може собі дозволити при

системах обліку і внутрішнього контролю, що склалися на підприємстві-клієнті, у разі додержання умови якості проведення робіт і відповідності їх установленим аудиторським нормативам.

Ризик контролю і властивий ризик не залежать від аудитора і чи не може на них вплинути. Як зазначено у міжнародному нормативі, ці ризики існують незалежно від аудиторської перевірки фінансової звітності і є результатом діяльності клієнта незалежно від проведення аудиту. На відміну від цих двох складових аудиторського ризику, ризик невиявлення є результатом аудиторської перевірки, наслідком виконаної аудитором роботи. За цей ризик аудитор несе повну відповідальність, тобто ризик визначає ступінь якості, рівень його діяльності.

Отже, аудитор повинен зробити все можливе (провести аудиторську перевірку так, щоб це давало найбільшу вірогідність невиявлення суттєвих помилок), щоб звести ризик невиявлення до мінімуму. Цього можна досягти, проводячи більшу кількість аудиторських процедур і правильно вибравши спосіб одержання аудиторських доказів.

Як свідчить зарубіжна спеціальна література (Р. Додж, Дж. Робертсон), ризик невиявлення складається з ризику аналітичного огляду і ризику неефективності тестового контролю, що обов'язково необхідно враховувати.

4.3. Методика визначення аудиторського ризику

Дуже важливим питанням для аудитора є методика визначення величини аудиторського ризику. Єдиної такої методики не існує, вона, як правило, розробляється кожною аудиторською фірмою або окремим аудитором відповідно до умов конкретної перевірки.

Найбільш загальна методика розрахунку аудиторського ризику може бути виражена такою формулою:

$$\text{ПАР} = \text{ВР} \times \text{РК} \times \text{РН},$$

де ПАР – прийнятний аудиторський ризик;

ВР – властивий ризик;

РК – ризик контролю;

РН – ризик невиявлення.

При використанні наведеної методики слід враховувати наступне:

1) аудитор не може повністю довіряти системам обліку і внутрішнього контролю клієнта, оскільки при цьому внутрішній ризик та ризик контролю зводяться до нуля. А це означає, що виходячи із формули, і прийнятний аудиторський ризик дорівнюватиме нулю, що суперечить твердженню про наявність певного ризику при кожній аудиторській перевірці;

2) аудитор не може дозволити собі встановити високий рівень ризику невиявлення (більше 50 %), оскільки це призведе до збільшення значення прийнятного аудиторського ризику і визнання перевірки як такої, що проведена не на належному рівні [9].

Більшість аудиторів вважають, що величина прийнятного аудиторського ризику не повинна перевищувати 5 %. Зарубіжний досвід свідчить, що величину оцінки аудиторського ризику можна виразити не тільки у процентах, коефіцієнтах, але і словами «низький», «середній», «високий», що часто використовується на практиці.

ТЕМА 5. РОБОЧІ ДОКУМЕНТИ АУДИТОРА

Основні питання:

5.1. Мета і завдання документування процесу аудиту.

5.2. Вимоги до ведення робочих документів.

5.3. Класифікація робочих документів аудитора.

5.1. Мета і завдання документування процесу аудиту

Хід аудиторської перевірки та її результати мають бути документально оформлені. З проблемою ведення робочих документів аудитор стикається з першої аудиторської перевірки. Належна організація аудиту, забезпечення можливості контролю роботи аудитора, поліпшення її якості вимагають глибокого дослідження цієї проблеми.

За рубежом не має єдиних загальноприйнятих стандартів

ведення аудиторських документів, їх складу, форми, структури та змісту. Зарубіжні аудиторські фірми до ведення робочих документів аудитора підходять індивідуально. Такі документи є конфіденційними. Методика ведення їх становить комерційну таємницю аудиторської фірми.

Робочі документи аудитора – це записи, зроблені ним під час планування, підготовки, проведення перевірки, узагальнення її даних, а також документальна інформація, отримана в ході аудиту від третіх осіб, підприємства-клієнта, чи усні відомості, задокументовані аудитором за допомогою тестування.

Як уже зазначалося, склад і кількість аудиторських документів аудитор визначає в кожному конкретному випадку. При цьому вирішальне значення має мета складання робочих документів а саме:

- 1) планування аудиторської перевірки;
- 2) документальне підтвердження виконаних аудитором процедур, робіт;
- 3) збирання матеріалів з перевірки фінансової звітності з наступним узагальненням їх;
- 4) складання аудиторського звіту і підготовка висновку про фінансову звітність;
- 5) здійснення поточного контролю самим аудитором за ходом виконання аудиту згідно з планом і програмою;
- 6) забезпечення юридичного обґрунтування проведення аудиту,, його законності;
- 7) контроль робочого часу аудитора і обґрунтованості оплати його праці (гонорару);
- 8) контроль якості проведеної перевірки;
- 9) отримання за необхідності інформації про перевірку конкретного підприємства, здійснену кілька років тому, наприклад у разі судового розгляду, спорів, претензій, які виникли;
- 10) забезпечення можливості отримати відповіді на так звані зворотні питання (від клієнта, акціонерів та інших заінтересованих юридичних і фізичних осіб), тобто довести правоту аудитора чи внести додаткову ясність у деякі питання;
- 11) обґрунтований вибір методики, методів і прийомів прове-

дення аудиту, напрямів і підходів перевірки;

12) документальне оформлення встановленого чи визначеного самим аудитором аудиторського ризику з зазначенням його величини;

13) формування уявлення про професіоналізм, кваліфікацію, компетентність аудитора і сприяння підвищенню їх;

14) отримання матеріалів для наступних аудиторських перевірок.

Фактори, що впливають на вибір кількості, складу, змісту і форми подання аудиторських документів: кваліфікація аудитора, його попередній досвід роботи (як загальний, так і на конкретному підприємстві-клієнті); умови договору на проведення аудиту; нормативи, правила і внутрішні стандарти, встановлені та використовувані аудиторською фірмою або приватним аудитором.

5.2. Вимоги до ведення робочих документів

Робочі аудиторські документи мають відповідати ряду *вимог*:

1) містити достатньо повну і детальну інформацію, щоб інший аудитор, який не брав участі у цій перевірці, міг скласти чітке уявлення про виконану роботу і підтвердити висновки цієї перевірки;

2) документи мають бути складені в ході перевірки, складання їх після завершення перевірки і підготовки аудиторського висновку не допускається;

3) складаючи робочі документи, аудитор повинен враховувати не тільки інформацію, що стосується звітнього періоду, який перевіряється, а й дані попереднього періоду (наприклад, сальдо за рахунками на кінець періоду, що передував звітньому), а також відомості, отримані після складання бухгалтерської звітності, про події, що відбулися після завершення звітнього періоду, які можуть суттєво вплинути на діяльність або фінансове становище підприємства;

4) документи мають відображати найсуттєвіші моменти, з яких аудитору слід висловити думку, охоплювати найважливіші напрями перевірки і завдання, поставлені й вирішені аудитором;

5) давати можливість оцінити фінансову звітність згідно з установленими критеріями й ознаками;

6) містити інформацію, необхідну чи корисну для наступних аудиторських перевірок;

7) відображати стан і оцінку системи внутрішнього контролю на підприємстві та ступінь довіри до нього;

8) фіксувати проведені аудиторські процедури з перевірки та оцінки системи бухгалтерського обліку клієнта, дотримання прийнятої (встановленої) облікової політики і відповідність бухгалтерського обліку клієнта встановленим принципам, стандартам, вимогам і законам;

9) документи мають бути складені чітко, розбірливо;

10) скорочення або умовні позначення, що використовуються, мають бути пояснені на початку папки робочих документів;

11) слід обов'язково зазначати місце і дату складання документа, прізвище аудитора і його підпис, номер документа, порядковий номер сторінки в робочій документації;

12) мають бути наведені джерела інформації та дані про походження доданих документів, що фіксують господарсько-фінансову діяльність підприємства, а також про виконані аудитором процедури;

13) особливі вимоги висуваються до складання робочих документів у випадку, якщо до проведення аудиторської перевірки, крім аудитора, залучаються його асистенти. У цьому разі план аудиторської перевірки та її програма мають бути більш детальними, щоб вони могли бути використані як своєрідні інструкції для асистентів з доручених їм питань. Докази (свідчення), отримані асистентами, слід оформити документально так, щоб аудитор згодом зміг зробити на їх підставі однозначні чіткі висновки.

5.3. Класифікація робочих документів аудитора

Залежно від змісту, тривалості використання, охопленого проміжку часу і ряду інших параметрів робочі документи аудитора можна поділити на кілька видів.

У зарубіжній практиці за терміном ведення і використання розрізняють *довгострокові* (документи, що ведуться безперервно – у США) та *поточні робочі документи*. Довгострокові документи являють собою систематизоване зібрання документів, що мають значення протягом тривалого періоду і слугують для швидкого отримання інформації про основні моменти діяльності підприємства. До них,

наприклад, можна віднести довгостроковий договір на проведення аудиту (строк дії якого перевищує один рік), копії засновницьких документів підприємства-клієнта та його основних договорів щодо здійснення господарської діяльності, дані про керівництво і персонал підприємства, про системи бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю, документи з довгострокового планування аудиту тощо.

Поточні робочі документи – це систематизоване зібрання документів, що стосуються річного звіту, який перевіряється, якщо їх не поміщено в довгострокові акти. До них, наприклад, належать договір на проведення аудиту на один рік, поточний план і програма перевірки, затверджений склад групи аудиторів, робочі документи з перевірки окремих статей балансу за звітний період, оцінка аудиторського ризику, копії фінансової бухгалтерської звітності за період, що перевіряється, копії первинних документів облікових реєстрів, результати опитування, тестування, анкетування, запитів та інших виконаних аудиторських процедур. Спеціалісти в галузі аудиту США вважають, що поточні документи складаються з документів двох категорій – аудиторські адміністративні документи і документи аудиторської інформації.

Залежно від способу і джерел отримання аудиторських доказів, можна класифікувати робочі документи наступним чином: отримані від третіх незацікавлених осіб (відповіді на запит аудитора в банк); отримані від підприємства-клієнта (оригінали або копії первинних документів, облікових реєстрів, звітів); складені самим аудитором (зафіксовані документально особисті спостереження, результати тестів, аналітичного огляду).

Робочі документи аудитора за характером інформації, що міститься в них, досить різноманітні:

- 1) такі, що містять інформацію правового характеру, безпосередньо пов'язану з діяльністю підприємства-клієнта (копії договору про заснування, статуту, договорів підприємства з клієнтами і постачальниками);

- 2) про керівництво і персонал підприємства (кількість персоналу, склад апарату управління, особливо про директора, його заступників, головного бухгалтера, менеджера, їх освіту, практичний стаж роботи,

функціональні обов'язки);

3) про структуру й організацію підприємства-клієнта (розміщення і склад підрозділів, організацію діяльності та перспективи розвитку);

4) про економічні засади діяльності підприємства (склад технічного потенціалу, економічної сфери діяльності, продукції, що випускається, за асортиментом і обсягом, становище підприємства на ринку, збут продукції, конкуренти тощо);

5) про систему внутрішнього контролю. Необхідність таких документів пояснюється тим, що перш ніж приступити до планування і проведення перевірки аудитор повинен оцінити систему внутрішнього контролю, її ефективність і надійність, а отже, ступінь довіри до неї та можливості використання у своїй роботі даних внутрішнього аудиту. Такий висновок аудитора, а також слабкі сторони системи внутрішнього контролю, результати відповідних тестів мають бути документально оформлені;

6) про систему бухгалтерського обліку підприємства-клієнта (облікову політику, яку використовує підприємство, її постійність, доцільність застосування її клієнтом, дотримання установлених облікових процедур, завдання, покладені на бухгалтерію, її структуру, рівень автоматизації (комп'ютеризації) бухгалтерського обліку, недоліки і помилки в системі бухгалтерського обліку, виявлені під час попередніх аудиторських перевірок);

7) аудиторські організаційно-функціональні робочі документи, які дають можливість на належному рівні, дотримуючись вимог, що висуваються до проведення аудиторської перевірки, організувати, спланувати аудит, підтримувати необхідні контакти з підприємством-клієнтом (договір, замовлення на проведення аудиту, призначення групи аудиторів для перевірки, план і програма аудиту, оформлені письмово бесіди аудитора з керівництвом підприємства-клієнта, декларація про повноту інформації);

8) документи оцінки аудиторського ризику;

9) аудиторські документи з перевірки окремих статей і показників річного звіту, складені чи отримані аудитором після завершення звітної періоду, що перевіряється, під час безпосередньої перевірки окремих активів і пасивів підприємства. Така документація становить

найбільшу частину аудиторського досьє. Це, наприклад, копії первинної документації підприємства-клієнта чи облікових регістрів з помітками аудитора про перевірку; відповіді на запити від третіх осіб; результати тестів за конкретними видами активів і пасивів; опис і результати інших аудиторських послуг;

10) кореспонденція аудитора (письмові звернення аудитора до керівництва підприємства з проханням надати йому ту чи іншу інформацію; листи з зазначенням недоліків, виявлених аудитором у ході перевірки, наприклад у системах внутрішнього контролю, бухгалтерського обліку, під час проведення інвентаризації, а також рекомендації щодо усунення їх; повідомлення про виявлені суттєві помилки у фінансовій звітності та вимоги коригування її);

11) підсумковий аудиторський висновок є невід'ємною частиною аудиторської документації, оскільки саме в ньому міститься інформація аудитора про те, чи підтверджує він бухгалтерську фінансову звітність підприємства-клієнта. У зв'язку з цим не виникає сумнівів у документальному оформленні його;

12) пропозиції та рекомендації на розгляд аудитора, крім оцінки фінансової звітності, а особливо якщо є угода на надання аудиторських послуг (супутніх аудитору робіт); аудитор висловлює керівництву підприємства свої побажання, пропозиції та рекомендації щодо подальшої роботи підприємства-клієнта, стратегії його розвитку, удосконалення систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю, а також з ряду інших питань.

Робочі документи за їхнім призначенням, тобто метою складання, можна поділити на такі:

1) оглядові, в яких наведено загальну характеристику підприємства-клієнта чи загальний огляд поданої фінансової звітності;

2) інформативні, що дають точну інформацію про здійснені господарські операції, події, що відбулися, стан справ тощо;

3) перевірочні, що свідчать про перевірку стану активів і пасивів, відображених у звітності, повноти, фактичної наявності, належності їх за усіма критеріями оцінки звітності;

4) підтверджуючі – відповіді на запити від третіх осіб, які підтверджують чи не підтверджують інформацію, подану підпри-

ємством-клієнтом, або висновки аудитора;

5) розрахункові, що містять певні розрахунки аудитора, які підтверджують дані фінансової звітності (власні розрахунки аудитора з перевірки правильності визначення бухгалтером підсумкових сум, оборотів за рахунками і сальдо);

6) порівняльні, складені аудитором з метою порівняння, наприклад, показників звітного періоду, який перевіряється, і того, що передував йому, з метою виявлення тенденцій розвитку підприємства або порівняння результатів діяльності підприємства-клієнта та інших підприємств цієї галузі;

7) аналітичні, складені в результаті застосування аудитором методу аналітичного огляду, наприклад, визначення загального фінансового стану підприємства, його платіжної спроможності, рентабельності, ліквідності та інших показників.

Важливою є проблема стандартизації робочих документів. Їх можна класифікувати як стандартизовані (форми договорів, листів клієнту) і документи довільної форми (складені на розсуд аудитора).

За формою подання робочі документи можуть бути: табличні (зміст викладено у таблиці), текстові (викладені в описовій формі), графічні (викладені у вигляді графіків діаграм, схем) і комбіновані (поєднання табличного, текстового і графічного матеріалу). За способом складання робочі документи аудитора поділяються на ручні та виготовлені на машинних носіях.

Сукупність робочих документів, складених аудитором до початку і в ході перевірки фінансової звітності підприємства-клієнта, є *аудиторським досьє* (папкою), що має свій номер, позначення про дати початку і закінчення аудиторської перевірки.

Робочі документи аудитора повинні розміщуватися в досьє у певній послідовності: організаційні, адміністративні, документи аудиторських процедур з окремих статей річного звіту та інші аудиторські дані, висновки, рекомендації (пропозиції).

ТЕМА 6. АУДИТ ОКРЕМИХ СПЕЦИФІЧНИХ ЦИКЛІВ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ

Основні питання:

6.1. Поняття циклів ділової активності підприємств в аудиті.

6.2. Аудит циклу отримання доходів та реалізації продукції (робіт, послуг).

6.3. Аудит циклу процесу постачання і витрат.

6.4. Аудит циклу виробництва.

6.1. Поняття циклів ділової активності підприємств в аудиті

У зарубіжній практиці аудит фінансової звітності здебільшого здійснюється за циклами господарських операцій. Зарубіжні економісти і практикуючі аудитори вважають, що в системі бухгалтерського обліку задіяна велика кількість синтетичних і аналітичних рахунків, це створює певні ускладнення в організації і проведенні аудиторської перевірки. Для спрощення плану роботи аудитори зазвичай групують пов'язані між собою рахунки в цикли.

Цикл ділової активності – це усі події і умови, які мають відношення до фінансової діяльності [5].

Ідея організації аудиторської перевірки за циклами полягає в тому, що групують рахунки, пов'язані операціями, які мають відношення до всіх цих рахунків. Цикл отримання доходів починається з реалізації продукту споживачеві та нарахування його собівартості разом з обліком дебіторської заборгованості, яка потім буде стягнена готівкою або погашена за рахунок скидки на сумнівні борги. Аудитори вважають, що простіше перевіряти такі взаємопов'язані рахунки, координуючи процедури, ніж перевіряти кожен рахунок так, ніби він існує сам по собі.

Основними циклами є: цикл отримання доходів та реалізації продукції (робіт, послуг), цикл процесу постачання і витрат, цикл виробництва.

Господарські операції, які стосуються циклу отримання доходів, здійснюють в процесі: прийому замовлення; відвантаження готової продукції (виконання робіт і послуг); виписки рахунків покупцям; отримання виручки від продажу продукції.

До операцій циклу постачання і витрат належать: складання заявок на товари, послуги та інші активи; визначення постачальників; купівля-розміщення замовлень; отримання, перевірка та приймання активів; відображення на рахунках бухгалтерського обліку придбання запасів і основних засобів; облік кредиторської заборгованості; облік грошових витрат.

До виробничого циклу входять такі операції: планування і контроль виробництва; планування і контроль матеріальних виробничих запасів; зменшення запасів при їх відвантаженні покупцям; облік матеріальних витрат на виробництво; облік витрат на оплату праці; нарахування амортизації основних засобів; визначення собівартості реалізованої продукції (виконаних робіт, наданих послуг).

Зміст розглянутих циклів господарських операцій переважно залежить від видів діяльності конкретних підприємств (торгівля, виробництво, надання послуг тощо), а також від процесу здійснення фінансово-господарської діяльності різними господарючими суб'єктами. Тому, наприклад, методика аудиту циклів господарських операцій у торгівлі значно відрізняється від методики перевірки виробничих чи інших підприємств.

6.2. Аудит циклу отримання доходів та реалізації продукції (робіт, послуг)

Цикл отримання доходів від продажу – це певна послідовність окремих стадій, більшість з яких має бути у сфері внутрішнього контролю.

Внутрішній контроль за процесом має встановити, що:

- 1) продаж товарів був санкціонований і відбувся з прийнятними кредитними ризиками;
- 2) на всі види відвантажених товарів оформлені правильні рахунки-фактури;
- 3) усі виписані рахунки-фактури правильно відображені в Головній книзі;
- 4) повернення товарів покупцем та виправлення помилок при розрахунках з покупцями у належний спосіб узяті на облік та під контроль;

5) отримані за товари кошти контролюються і відображаються на відповідних рахунках;

б) ведеться контроль за дебіторською заборгованістю покупців.

Аудитор на етапі попереднього огляду оцінює ефективність внутрішнього контролю, визначає сильні і слабкі місця.

Для подальшої перевірки визначаються джерела доказів (накладні на випуск продукції, банківські документи, угоди з покупцями, реєстри обліку та ін.), аудиторські процедури залежно від розміру визначеного попередньо ризику. У процесі огляду робочі документи аудитора набувають вигляду опису, блоку-схеми, переліку запитань. Процес продажу може бути оформлений багатьма документами клієнта. Тому аудитор застосовує вибірковий метод. Наприклад, відбираються документи для перевірки наявності на них підписів осіб, які санкціонували відпуск товару в кредит, наявності інших реквізитів (відміток на замовленнях щодо кількості, ціни, вартості товарів, надбавок за фрахт).

Простежуючи номери документів, аудитор може виявити втрату бланків замовлень, транспортних документів, рахунків-фактур. У системі обліку аудитор перевіряє правильність і повноту відображення операцій, зафіксованих у первинних документах. Зіставляючи записи в журналах реалізації з дублікатами (копіями) рахунків-фактур, перевіряються обсяги оборотів, їх перенесення в Головну книгу.

Отримання грошей від покупців та їх зберігання повинно бути відмежованим від ведення обліку цих грошей через розподіл функцій окремих посадових осіб. Облік дебіторської заборгованості ведеться за кожним покупцем окремою особою. Якщо розмежування функцій немає, то аудитор фіксує це як великий недолік у системі внутрішнього контролю, який може вилитися в привласнення виручки, її втрату для клієнта.

За ознакою «повноти» аудитор повинен установити повноту і правильність відображення в обсягу вартості продукції, що реалізована, зобов'язань покупців, отриманих від них авансів, бухгалтерського розрахунку собівартості реалізованої продукції, сум витрат у зв'язку з реалізацією, тотожність оборотів і сальдо аналітичних рахунків та рахунків у Головній книзі, а також показників

звітності. Фінансовий результат від реалізації повинен визначатися точно на основі всіх фактичних даних.

За ознакою «існування» аудитор перевіряє величину дебіторської заборгованості покупців та замовників, яка має бути відображена в обліку реально і підтверджуватися даними старанно проведеної інвентаризації.

За ознакою «подання та розкриття» аудитор пересвідчується, чи у належний спосіб класифікована дебіторська заборгованість за її видами, строками погашення і реалізації та за реальністю стягнення, а також чи виручка від реалізації відображалась у бухгалтерському обліку в момент переходу права власності на продукцію, визначений умовами господарських договорів. Аудитор повинен старанно перевірити й інші ознаки, зібрати достатні для аудиторського висновку докази стосовно цієї дуже важливої ділянки діяльності підприємства.

6.3. Аудит циклу процесу постачання і витрат

У цьому циклі підприємство отримує виробничі запаси, витрачає ресурси, а також виникають кредиторські зобов'язання перед постачальниками та підрядниками.

Аудиторськими доказами циклу є:

- 1) внутрішня фінансова звітність керівництва підприємства та його підрозділів;
- 2) фінансова звітність підприємства, призначена для зовнішніх користувачів;
- 3) первинні документи на оприбуткування запасів;
- 4) нарахування оплати праці працівникам;
- 5) перерахування грошових коштів постачальникам;
- 6) реєстри бухгалтерського обліку;
- 7) відповіді постачальників на запити аудиторів;
- 8) комерційні публікації (про ціни ринку, наприклад);
- 9) інструкції посадових осіб, у тому числі внутрішніх контролерів та ін.

Професійна майстерність аудитора залежить від знання системи розрахунків, маркетингової справи, розуміння процесу. З точки зору процедур контролю цикл закупок можна поділити на три основні типи

частини; купівля товарів і послуг; оплата товарів і послуг; повернення товарів постачальнику. Контролюючи купівлю, аудитор повинен впевнитися, що всі угоди з постачальником санкціоновані і зареєстровані (вибірково перевіряють наявність санкцій на документах-замовленнях та записів у реєстрах цих документів, для чого використовують копії замовлень-угод з постачальниками, оглядають записи). Типовим порушенням можуть бути дії з закупівлі товарів в обхід відділу закупок чи іншої спеціальної служби.

Наступним контрольним моментом є перевірка повноти, своєчасності та правильності оприбуткування окремих товарів, а також дотримання всіх необхідних для цього процедур приймання товару по кількості, якості, оформлення претензій у разі порушення угоди, заповнення прибуткових документів або оформлення спеціальних звітів чи записів на рахунках-фактурах.

Внутрішній контроль передбачає зіставлення інформації рахунків-фактур і замовлень на поставку. Рахунки-фактури до сплати повинні перевірятися на відповідність їх угодам та реєструватися в розрізі аналітичного та синтетичного обліку. Аудитор повинен проконтролювати, чи не було випадків здійснення платежів до отримання товару та уточнення суми до сплати (несанкціонованих виплат), чи не використовувалися повторно рахунки та документи на оприбуткування, чи кожна виплата належним чином зареєстрована, чи є спеціальна посадова особа, яка має обов'язки щодо контролю цього процесу, несумісні з обов'язками осіб, які подають заявки на оплату і які виписують чеки, а також які реєструють їх, ведуть облік.

У разі повернення товарів постачальнику треба зіставити кількість товару, його ціну, які є в товарному документі, з відповідними даними платіжного документа.

Закінчується перевірка циклу операцій із закупівлі простежуванням записів на рахунках бухгалтерського обліку.

Проміжна думка аудитора фіксується в робочих документах у вигляді відповідей на запитання щодо поставлених цілей аудиту:

1) чи забезпечена повнота відображення цінностей та пов'язаних з їх рухом операцій;

2) чи базуються документи і записи на точних цінах, кількостях,

підсумках;

3) чи є в реальності рахунки, товари, записи;

4) чи закупівельні угоди, рахунки до оплати, інші документи зареєстровані за відповідний період;

5) чи рахунки до сплати, заробітна плата постачальників і витрати правильно описані у фінансових звітах у правильній класифікації і підтверджують юридичні зобов'язання сторін, що брали участь у процесі закупівлі.

6.4. Аудит циклу виробництва

Аудит цього процесу найбільш складний і трудомісткий, бо аудитор повинен добре розуміти суть виробничого процесу і його технологічні особливості.

Крім первинних документів та реєстрів обліку, в процесі аудиту рахунків обліку елементів витрат як джерела інформації використовуються виробничі плани, норми, регламенти, звіти посадових осіб тощо. Одне з найважливіших завдань аудитора — впевнитися, що всі витрати підприємства, які пов'язані з виробництвом продукції (робіт, послуг), повністю включені у витрати звітного періоду, а потім згідно з нормативними актами правильно відображені у собівартості готових виробів.

Аудитор мусить впевнитися у відсутності приписок в обсязі витрат (зарплати, матеріалів, накладних витрат та ін.) як власних, так і витрат, що не стосуються даного клієнта (орендна плата, наприклад). Ця ділянка діяльності підприємства повинна контролюватися в системі внутрішнього контролю (наприклад, контрольними майстрами, відділами технічного контролю). Аудитор зовнішній робить огляд стану внутрішнього контролю на всіх стадіях виробничого процесу (планування виробництва, робота виробничого відділу, системи руху сировини від складів через робочі місця і до здавання готових виробів на складі). При цьому звертається увага на документування (вимоги на отримання сировини, наряди на роботу, накладні на відпуск зі складів, звіти складів про отримання продукції) та на відхилення з різних причин у витратах (перевитрати за кількістю чи вартістю).

Окремим об'єктом аудиту є розміри в натурі та вартість незаве-

ршеного виробництва (НЗВ), яке не належить до випущеної продукції і не повинно якось незаконно впливати на її фактичну собівартість. Обсяг незавершеного виробництва в натурі має встановлюватися шляхом переліку, зважування та застосування інших прийомів інвентаризації своєчасно і точно, хоча це в деяких умовах дуже трудомістка справа. Подання інформації про обсяги НЗВ у натурі за даними оперативного обліку таїть у собі загрозу змішування фактичних залишків незавершеного виробництва та прихованого браку деталей чи виробів, знятих з виконання замовлень тощо.

Не менш важливо правильно оцінити залишки незавершеного виробництва, тобто визначити частину прямих та непрямих витрат підприємства на виготовлення та обробку незакінчених деталей, вузлів та напівфабрикатів. Аудитор мусить уважно перевірити бухгалтерські розрахунки вартості незавершеного виробництва. При цьому окремо треба розглядати випадки короткострокового та довгострокового незавершеного виробництва, бо згідно з загальноприйнятими стандартами бухгалтерського обліку порядок віднесення та відображення вартості незавершеного виробництва на фінансовий результат операційної діяльності підприємства неоднаковий.

Під час аудиту довгострокового незавершеного виробництва виконуються додаткові процедури, які б переконали у тому, що немає підміни короткострокового виробництва довгостроковим, не було додаткових витрат, непередбачених проектами та кошторисами, немає загрози втрати прибутку з інших причин, та правильно розподілено прибуток від реалізації довгострокового контракту.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОДІАГНОСТИКИ

МОДУЛЬ 1. ОСНОВИ АУДИТУ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Тема1. Суть та предмет аудиту, його види

1. Сутність аудиту і його роль в управлінні.
2. Взаємозв'язок аудиту і внутрішнього контролю.
3. Правове регулювання аудиту в зарубіжних країнах.
4. Історія розвитку і тенденції становлення аудиту.
5. Аудит у системі фінансового контролю.

6. Функції Аудиторської палати Франції ,Італії.
7. Обов'язковий аудит за дорученням правоохоронних органів.
8. Види аудиту.
9. Порядок сертифікації аудиторів.
- 10 .Обов'язковий та ініціативний аудит.

Тема 2. Організація аудиторської діяльності в зарубіжних країнах

- 1 .Обов'язковий та ініціативний аудит.
2. Права й обов'язки аудиторів.
3. Концепції аудита.
4. Постулати аудита.
5. Принципи аудита.
6. Етапи проведення аудиторської перевірки.
7. Планування аудиторської перевірки.
8. Програма проведення аудиту.

Тема 3. Методи аудиторської діяльності

1. Аудиторські ризики і методика їхнього визначення.
2. Сутність, види і джерела аудиторських доказів.
3. Порядок складання робочих документів аудитора.
4. Методи аудиторської перевірки.
5. Класифікація робочих документів аудитора.
6. Порядок підготовки аудиторського звіту та аудиторського висновку.
7. Структура аудиторських висновків.
8. Види аудиторських висновків.
9. Договір на надання аудиторських послуг.

Модуль2. Загальна технологія аудит зарубіжних країн

Тема4. Аудиторський ризик

1. Ризик контролю.
2. Власний ризик.
3. Ризик виявлення.
4. Предмет і метод аудита.
5. Лист-зобов'язання на проведення аудита.

Тема 5. Робочі документи аудитора

1. Фактори, що сприяють появі перекручувань бухгалтерської звітності.
2. Дії аудитор при виявленні перекручувань (шахрайства, помилки).
3. Методи фактичного контролю в аудиті.
4. Методи документальних перевірок.
5. Види перекручувань бухгалтерської звітності.
6. Фактори, що впливають на збільшення ризику перекручувань бухгалтерської звітності.
7. Дії аудитора при виявленні перекручувань бухгалтерської звітності.
8. Класифікація помилок.
9. Види шахрайства.

Тема 6. Аудит окремих специфічних циклів ділової активності

1. Види шахрайства.
2. Загальні стандарти.
3. Робочі стандарти.
4. Стандарти звітності.
5. Сутність і значення стандартів аудита.
6. Сфера аудиторської діяльності.
7. Критерії обов'язкового аудита.
8. Огляд бухгалтерської звітності підприємства.
9. Застосування міжнародних стандартів у різних країнах світу.
10. Аналітичні процедури, їхня сутність, види і значення.
11. Передумови створення аудита у різних країнах світу. .
12. Види аудита за стадіями розвитку.
13. Об'єкти аудиторських послуг.
14. Вимоги до аудиторів зарубіжних країн..
15. Аудит використання основних фондів.
16. Аудит трудових показників.
17. Аудит касових і розрахункових операцій.
18. Аудит створення підприємств.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Аренс Элвин А. Аудит / Аренс Элвин А., Лоббек Джеймс К.: Пер. с англ.; [Гл. ред. Я. В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 558 с.
2. Аудит: Учебник / Под ред. В. И. Подольского. – М.: Экономист, 2003. – 494 с.
3. Галузина С.М. Международный учет и аудит / С.М. Галузина, Т. Ф.Пупшис. – СПб, 2006. – 272 с.
4. Гончарук Я. А. Аудит / Я. А. Гончарук, В. С. Рудницький. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – Львів: Оріяна – Нова, 2004. – 292 с.
5. Дефлиз Ф. Л. Аудит Монтгомери / Ф. Л. Дефлиз, Г. Р. Дженик, В. М. О'Рейли, М. Б. Хирш; [Пер. с англ. под ред. Я. В. Соколова. – М.: ЮНИТИ, 1997. – 542 с.
6. Мазуренко А. А. Зарубежный бухгалтерский учет и аудит: Учеб. пособ. – М.: КноРус, 2006. – 240 с.
7. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: Видання 2006 року / Пер. з англ. мови О.В. Селезньов, О.Л. Ольховікова, О.В. Гик, Т. Ц. Шарашидзе, Л. Й. Юрківська, С.О. Куликов. – К.: ТОВ «ІАМЦ АУ «СТАТУС», 2006. – 1152 с.
8. Петрик О. А. Аудит у зарубіжних країнах: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / О. А. Петрик, М. Т. Сенченко; [За заг. ред. О. А. Петрик. – К.: КНЕУ, 2005. – 168 с.
9. Робертсон Дж. Аудит / Пер. с англ. Я. В. Соколов – М.: КМРГ, Контакт, 1993. – 496 с.

Додаткова

10. Гутцайт Е. М. Аудит: концепція, проблеми, ефективність, стандарти. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 399 с.
11. Кочинев Ю. Ю. Аудит. – СПб.: Питер, 2003. – 300 с.
12. Савченко В. Я. Аудит: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2002. – 322 с.
13. Стефанюк І. Б. Нідерландська система фінансового контролю та її зв'язок з бюджетним процесом / І. Б. Стефанюк, О. О. Байбакова //

Фінансовий контроль. – 2006. – № 2 (31). – С. 46 – 49.

14. Уваров Д. Претендент на монополію // Контракты. – 2002. – № 3. – С. 8.

15. Hermanson R. H. Auditing theory and practice / R. H. Hermanson, J. R. Strawser, R. H. Strawser. – 6 ed. – Burr ridge etc.: Irwin, 1993. – P. 907.

16. Whittington O. Ray. Principles of auditing / O. Ray Whittington, Kurt Pany. – 11 ed. – Chicago etc.: Irwin, 1995. – P. 734.

Ресурси мережі Internet

17. www.ey.com

18. www.ifac.org

19. www.kpmg.ru

20. www.pwcglobal.com

ЗМІСТ

Вступ	3
Модуль 1. Основи аудиту зарубіжних країн	
Тема 1. Суть та предмет аудиту, його види	4
Тема 2. Організація аудиторської діяльності в зарубіжних країнах	11
Тема 3. Методи аудиторської діяльності	21
Модуль 2. Загальна технологія аудит зарубіжних країн	
Тема 4. Аудиторський ризик	24
Тема 5. Робочі документи аудитора	32
Тема 6. Аудит окремих специфічних циклів ділової активності	40
Контрольні запитання для самодіагностики	46
Література	49

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

АУДИТ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ
Конспект лекцій
для студентів напряму підготовки
«Міжнародна економіка»
усіх форм навчання

Укладач **Шульга Наталія Миколаївна**

Відповідальний за випуск **Дікань Л. В.**

Редактор

Коректор

План 2008 р. Поз. № 42

Підп. до друку Формат 60x90 1/16. Папір MultyCopy. Друк Piso.

Ум.-друк. арк. Обл.-вид. арк. Тираж прим. Зам. №

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
Дк №481 від 13.06.2001 р.

Видавець і виготівник – видавництво ХНЕУ, 61001, м. Харків, пр. Леніна, 9а